

ROCKWOOL® FONDENS FORSKNINGSENHED

Sort arbejde er faldet

Befolkningen i Danmark arbejdede mindre sort i 2005 end i 2001. Det viser en ny analyse, som Rockwool Fondens Forskningsenhed har gennemført på baggrund af interview med knap 1.000 danskere.

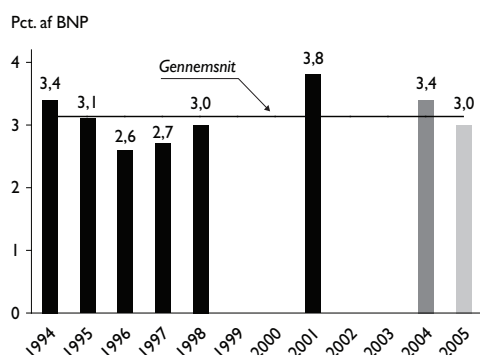
Faldet i det sorte arbejde skyldes især, at de, der arbejder sort, arbejder færre timer end tidligere: Den gennemsnitlige ugentlige sorte arbejdstid er faldet med mere end én time fra godt fem i 2001 til knap fire timer i 2005. Men lidt færre arbejder også sort i dag.

Claus Larsen fra Rockwool Fondens Forskningsenhed peger på, at faldet i det sorte arbejde er markant: "Vi undersøger, hvor meget det sorte arbejde fylder i forhold til den samlede samfundskage – bruttonationalproduktet. Vi har målt det sorte arbejde siden 1994, og det toppede i 2001 med 3,8 pct. af bruttonationalproduktet. I 2005 var det faldet til 3 pct. – et niveau, det også lå på i 90'erne."

I kroner og øre udgjorde værdien af det sorte arbejde målt i markedspriser 46 mia. kr. i 2005.

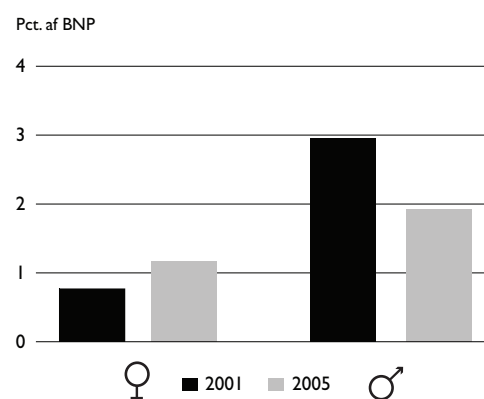
Faldet i sort arbejde skyldes alene, at mændene arbejder mindre sort. Kvinderne arbejder nemlig mere sort i dag, end de

FIGUR 1
Sort arbejde i Danmark 1994-2005

Note: Antal arbejdstimer i den sorte sektor i procent af antal arbejdstimer i den formelle økonomi, 18-66-årige.
Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed.

FIGUR 2
Sort arbejde i Danmark i 2001 og i 2005 fordelt på køn

Note: Antal arbejdstimer i den sorte sektor i procent af antal arbejdstimer i den formelle økonomi, 18-66-årige.
Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed.

gjorde i 2001; flere kvinder arbejder sort, og de gør det i flere timer. Faktisk har de sortarbejdende kvinder nu gennemsnitligt flere sorte timer om ugen end mændene.

"Vi er ikke i stand til at give en entydig forklaring på denne udvikling mellem kønnene. Men især to forhold har nok spillet ind. Det ene er, at en meget stor del af mændenes sorte arbejde ligger inden for bygge- og anlægsbranchen. Netop i forhold til denne branche har regeringen optrappet kontrollen og kørt kampagner for at påvirke holdningen til det sorte arbejde. Det kan have fået nogle mænd til at skrue ned for aktiviteten. Det andet forhold, der falder i øjnene, drejer sig om kvinderne: Stoppet for hjemmeserviceordningen har givet betydning, at en del af rengøringen i private hjem nu igen er blevet sort," siger Claus Larsen.

Der er dog stadig langt flere mænd end kvinder, som arbejder sort. Godt hver fjerde mand og hver syvende-ottende kvinde svarede i 2005 bekræftende på, at de havde arbejdet sort inden for de seneste 12 måneder.

Sort arbejde udført af kvinder steg med ca. 50 pct. fra 0,75 pct. målt i forhold til bruttonationalproduktet (BNP) i 2001 til omkring 1,15 pct. i 2005. Sort arbejde udført af mænd faldt i samme periode med en tredjedel fra tæt på 3 pct. til lige under 2 pct.

De sortarbejdende kvinder har nu gennemsnitligt flere sorte timer om ugen end mændene

Næste side >
Fire bud på, hvorfor det sorte arbejde er faldet

Fire bud på, hvorfor det sorte arbejde er faldet

Det sorte arbejde opgjort i markedspriser faldt med godt en femtedel fra 2001 til 2005 fra et omfang svarende til 3,8 pct. af BNP til 3,0 pct. I 2005 arbejdede danskerne sort i omkring 153 millioner timer mod ca. 207 millioner timer i 2001.

Et sådant fald rejser et helt naturligt spørgsmål: Hvorfor ser vi denne bevægelse? Svaret er: Vi ved det ikke præcist – men vi kan give et bud på det. Faktisk synes hele fire bud at kunne bidrage til at forklare, at der i dag arbejdes mindre sort end for bare få år siden.

Økonomisk opsving og ikke mindst stigende aktivitet inden for bygge og anlæg kunne ellers umiddelbart give forventninger om mere sort arbejde pga. flaskehalse på det formelle arbejdsmarked. Men det totale antal timer, der blev arbejdet sort i bygge og anlæg, faldt faktisk både fra 2001 til 2004, hvor vi også gennemførte en interviewundersøgelse, og fra 2004 til 2005. Bygge og anlægs relative andel af samtlige sorte timer var i 2005 faldet til knap 42 pct. mod ca. 53 pct. i 2001.

En forklaring på faldet kan være, at en del sort arbejde faktisk er blevet flyttet over i den formelle del af økonomien, og/eller at et mætningspunkt er nået. Som det bliver vist i artiklen på side 6-7, har bygge- og anlægssektoren faktisk tegnet sig for den største stigning i beskæftigelsen i den formelle sektor de seneste to år,

hvor 12.500 flere er kommet i arbejde alene der.

I den uformelle del af økonomien havde bygge og anlæg desuden kun en stigning i den sorte timeløn mellem 2001 og 2005 som gennemsnittet. Det tyder ikke på overophedning.

Den stigende aktivitet inden for den formelle del af bygge- og anlægssektoren har dog måske alligevel sat spor i den sorte sektor: Faglærte har som den eneste stillingsgruppe øget deres tidsforbrug på sort arbejde mellem de to undersøgelser og har desuden oplevet en stigning i deres sorte timebetaling på 22 pct. mod en gennemsnitlig stigning på 13 pct.

Den anden mulige forklaring på, at der nu arbejdes mindre sort end tidligere, er regeringens Fairplay-kampagne, der blev præsenteret i august 2004. Via reklamer – og kontrolaktiviteter – satte man fokus på, at det er både unfair, usportsligt og strafbart at arbejde sort. Fokus var i høj grad på arbejde inden for bygge- og anlægssektoren. At vi nu arbejder mindre sort end tidligere kunne være et udtryk for, at kampagnen virkede. At befolkningen er blevet ramt på moralen, eller på bevidstheden om det strafbare i skatteunddragelse. Om det er tilfældet er svært at sige.

I manges øjne er sort arbejde ikke nødvendigvis skattesnyd. Det har vist sig i undersøgelser af befolkningens holdning til forskellige handlinger, der indebærer overtrædelse af love og regler. Såvel køb som salg af sort arbejde har været og er bredt accepteret, om end det tilsyneladende er lidt mindre accepteret nu end tidligere, og så afhænger det af, hvem der gør det og for hvem.

På en skala fra 1 til 10, hvor 1 er helt uacceptabelt, faldt accepten af at udføre eller få udført sort arbejde fra ca. 5 til under 4 (se øverst i tabel 1). Spørgsmålene i 2004 er stillet i oktober og november, hvor Fairplay-kampagnen var blevet præsenteret i august. Faldet kan derfor være et resultat af kampagnen, men det kan også være resultatet af ændrede holdninger over en længere periode.

Det kan man ikke sige med sikkerhed, når der ikke foreligger nogen måling umiddelbart før, kampagnen blev sat i gang. Til gengæld ser der ikke ud til at være sket noget fra 2004 til 2005. Det fremgår af tal-

TABEL 1

Danskernes holdning til syv spørgsmål om sort arbejde mv.

	1997	1999	2000	2004	2005
Få udført sort arbejde	5,2	-	-	3,9	-
Sort arbejde	-	4,3	-	-	-
Selv udføre sort arbejde	4,9	-	-	3,6	-
Privat får udført sort arbejde af privat	-	-	-	4,9	4,7
Privat får udført sort arbejde af firma	-	-	-	2,6	2,6
Firma får udført sort arbejde af privat	-	-	-	2,4	2,5
Firma får udført sort arbejde af firma	-	-	-	2,1	2,1
Køre med bus eller tog uden billet	1,8	1,8	1,9	2,0	2,1
Snyde i skat, såfremt man har muligheden	2,5	2,0	2,3	2,0	2,0
Modtage sociale ydelser, man ikke har krav på	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4

Note: Gennemsnitssvar på en skala fra 1-10, hvor 1=Billiger slet ikke og 10=Billiger i høj grad. - Ingen måling.
Kilder: Rockwool Fondens Forskningsenhed og Told- og Skattestyrelsen (2005b).

lene midt i tabel 1, der også viser, at holdningen til sort arbejde er nuanceret og afhænger af omstændighederne. Det viser sig – ikke så overraskende – at det er mest accepteret, hvis det sorte arbejde foregår mellem private. Her får man i 2004 et gennemsnitssvar på 4,9, hvilket er en høj grad af accept og præcis det samme som holdningen tilbage i 1997 til selv at udføre sort arbejde. Accepten bliver mindre, hvis firmaer er involveret.

Ser man på, hvor mange der enten har arbejdet sort eller ville være villige til at gøre det, hvis de fik muligheden, er der ikke tegn på, at kampagnen har flyttet holdningen til sort arbejde meget: Det var 56,5 pct. i 2001 og 54,2 pct. i 2005. Disse tal er ikke vist i tabel 1.

Tabellens nederste del viser de handlinger, der er mindst accepterede. Holdningen til det at snyde i skat, som altså ikke sidestilles med sort arbejde, er blevet strammet siden 1997. Gennemsnittet faldt fra 2,5 til 2,0 og ligger nu på samme lave niveau som accepten af, at firmaer arbejder sort for hinanden, og accepten af at køre med tog eller bus uden at købe billet. Noget af det mindst accepterede er at modtage sociale ydelser, man ikke er berettiget til. Her har gennemsnittet ligget stabilt på 1,4.

Ud over holdningsbearbejdelse indebærer Fairplay-kampagnen som omtalt også elementer af øget kontrol og straf. Rockwool Fondens Forskningsenhed har både i 2001 og igen i 2004 og 2005 stillet spørgsmål om den formodede risiko for at blive opdaget og straffet, hvis man arbejder sort. Mens moralen altså var uændret fra 2004 til 2005, er frykten for at blive opdaget og straffet faldet i 2005 og mindre end i 2001 (se tabel 2). Regeringens Fairplay-kampagne har tilsyneladende ikke påvirket dette spørgsmål som ønsket.

I oktober 2004, kort tid efter at kampagnen er begyndt, mener 15,0 pct., at risikoen er stor eller meget stor, mod 13,9 pct. i 2001. Et år inde i kampagnen, i september 2005, er andelen kun 13,4 pct. Andelen, der mener, at risikoen er lille, er derimod steget jævnt. Kampagnen har med andre ord ikke sat en skræk i livet på danskerne.

En tredje mulig forklaring på faldet i det sorte arbejde er, at østudvidelsen af EU har sat øget fokus på arbejdet i bygge-

TABEL 2
Formodet risiko for at blive opdaget og straffet, hvis man arbejder sort, pct.

	2001	2004	2005
Meget stor eller ret stor	13,9	15,0	13,4
Ret lille eller meget lille	79,5	81,0	83,8
Ved ikke / nægter at svare	6,5	4,0	2,7
I alt	100	100	100

Note: Summen kan afvige fra 100 pga. afrunding.
Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed.

og anlægsbranchen. Der har ikke mindst fra fagforeningsside været meget opmærksomhed på det arbejde, som håndværkere fra de nye EU-medlemslande har udført for private. Det og så Fairplay-kampagnen kan have gjort nogle mere forsigtige med, hvem de laver aftaler med. Situationen kan være, at man ikke holder op med at arbejde sort, men man undlader at påtage sig nogle opgaver, man ellers ville have sagt ja til, og nedsætter dermed tidsforbruget.

Og så har håndværkere fra de nye medlemslande selvfølgelig løst en del af de opgaver, som danske håndværkere ellers skulle have taget sig af – evt. sort.

En fjerde forklaring kunne være regeringens skattestop. Umiddelbart ville man regne med, at et mindre skattetryk betyder et mindre incitament til at snyde i skat. Men heller ikke sammenhængen mellem skatter og sort arbejde er så entydig, at man uden videre kan tage svarene som udtryk for, at det er forklaringen.

Kvinder mere aktive

Faldet i det sorte arbejde, i forhold til 2001, ser ifølge undersøgelsen fra 2005 ud til at skyldes, at de mænd, der arbejder sort, nu gør det i færre timer. Til gengæld er der både flere kvinder, der arbejder sort, og de gør det i flere timer end i 2001 – faktisk nu også i flere timer end mænd, når først beslutningen om at arbejde sort er truffet.

Forklaringen på, at flere kvinder arbejder sort, kan være, at hjemmeserviceordningen er blevet aftrappet. Det kan have flyttet timer fra det formelle til det sorte arbejdsmarked – fx ved, at de familier, der tidligere havde hjemmeservice, fortsat får gjort rent, men nu sker det bare i den sorte økonomi.

AF CLAUD LARSEN

Spørgsmålet lød:

De, der udfører sort arbejde, løber jo en vis risiko for, at skattevæsen og toldvæsen opdager det og uddeler efterregning og måske bøder mv. Mener De, at risikoen for den enkelte er meget stor, ret stor, ret lille eller meget lille?

Jo yngre – jo mere sort arbejde

Den typiske udbyder af sort arbejde i Danmark er ung. Han er studerende, faglært, ufaglært eller selvstændig. Og så er han mand. Sådan har det været i samtlige Rockwool Fondens Forskningsenheds målinger siden den første i 1994 til de seneste i 2004/05, der nu offentliggøres. Andelen af faglærte, der arbejder sort, er dog faldet siden 1994 – fra halvdelen til en tredjedel.

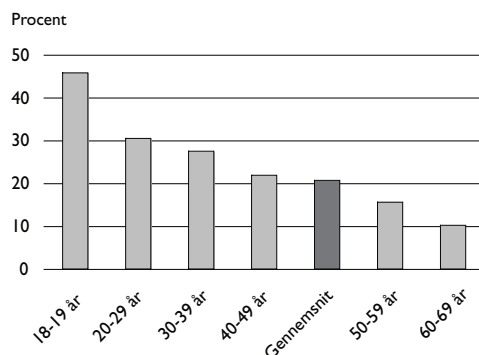
Blandt de 18-19-årige arbejder knap hver anden sort. Det samme gør sig gældende for hver tredje 20-29-årig, hver fjerde 30-39-årig, hver femte 40-49-årig og hver sjette 50-59-årig

De ligger nu ikke meget over niveauet blandt ufaglærte og selvstændige og er blevet overhalet af de studerende.

Som det fremgår af figur 3 og tabel 3, svarer hver anden af de 18-19-årige ja til spørgsmålet om, hvorvidt de har arbejdet sort inden for de seneste 12 måneder, mens det er ca. hver tredje 20-29-årig, hver fjerde 30-39-årig og hver femte 40-49-årig. Blandt alle svarpersoner er det omtrent hver femte, der har arbejdet sort. De 40-49-årige arbejder dermed sort på et niveau svarende til gennemsnittet, mens de, der er over 50 år, arbejder mindre sort end gennemsnittet af befolkningen.

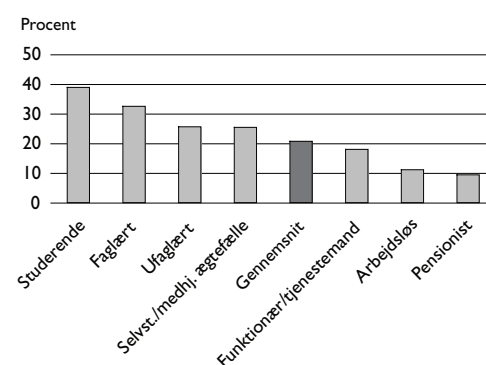
Figur 4 og tabel 3 viser, at deltagelsen på det sorte arbejdsmarked netop blandt faglærte, ufaglærte, studerende og selvstændige ligger over gennemsnittet for befolkningen som helhed, mens funktionærer, pensionister og arbejdsløse ligger under.

FIGUR 3
Andel af aldersgruppen, der har arbejdet sort, 2004/05

Noter og kilde: Se tabel 3.

FIGUR 4
Andel af stillingsgruppen, der har arbejdet sort, 2004/05

Noter og kilde: Se tabel 3.

Ledige arbejder mindre sort

Det er værd at bemærke, at undersøgelsen peger på, at arbejdsløse arbejder mindre sort end gennemsnittet. Mange har måske en opfattelse af, at en stor del af de ledige supplerer deres kontanthjælp eller dagpenge med sorte penge hist og her. Det er der intet i denne undersøgelse, der tyder på. Og det resultat ligger i forlængelse af, hvad anden forskning har fundet frem til i Danmark og andre lande. Ifølge Pedersen (2003) "var der blandt fem forskere, der undersøgte emnet i en række europæiske lande, fuldstændig enighed om, at det sorte arbejde, der udføres af ledige, er ubetydeligt".

Forklaringen på arbejdsløses ringe deltagelse i det sorte arbejde kan være, at de simpelthen ikke har samme adgang til at få opgaver som andre. Når en brolægger laver en privat indkørsel hvidt, er det nemt at støde ind i naboer, der ønsker at få lavet en tilsvarende sort. Naboerne kan jo se, at han kan sit job, har værktøjet – og en aftale om at få arbejdet udført den kommende weekend kan ligge lige for. Den slags kontakter får man ikke som arbejdsløs.

En anden forklaring kan dog også være, at ledige i mindre grad vil oplyse, om de har arbejdet sort. Ledige, der arbejder sort, snyder jo i dobbelt forstand – med skatten og med den ydelse, de får fra det offentlige – så uanset hvor meget interviewerens garanterer anonymitet i undersøgelsen, så er det måske sværere at indrømme, end hvis man "bare" har arbejdet sort.

TABEL 3

Andel af befolkningen, der har arbejdet sort

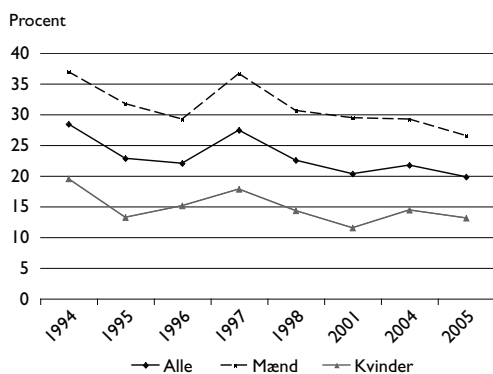
	2001	2004/05
	Procent	
Mand	29,4	27,8
Kvinde	11,5	13,8
18-19 år	42,0	45,8
20-29 år	26,8	30,5
30-39 år	24,5	27,5
40-49 år	22,1	21,9
50-59 år	15,9	15,6
60-69 år	11,5	10,2
70-74 år	*6,1	*3,9
Selvstændig/medhjælpende ægtefælle	27,8	25,4
Funktionær/tjenestemand	18,2	18,0
Faglært	29,2	32,5
Ufaglært	28,6	25,6
Arbejdsløs	*9,9	*11,1
Pensionist	9,5	9,4
Studerende	25,2	38,9
Andet	*5,9	*11,4
Alle	20,3	20,7
2004	-	21,7
2005	-	19,8
Antal personer	1.796	1.837

Noter: Procent af 18-74-årige, der har arbejdet sort inden for de seneste 12 måneder. Andelen er beregnet inkl. ved ikke- og nægtsvar. * Færre end 20 respondenter i cellen.
Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Dobbelt så mange mænd som kvinder arbejder sort

Tilbage i 1990'erne svarede hver fjerde ja til at have arbejdet sort inden for de seneste 12 måneder (se figur 5). Omkring årtusindskiftet faldt andelen til omtrent hver

FIGUR 5

Andel af befolkningen, der har arbejdet sort

Noter og kilde: Se tabel 3.

femte. Det billede – at hver femte arbejder sort – er blevet bekræftet i den seneste undersøgelse.

Det dækker dog, som figur 5 og tabel 3 viser, over betydelige forskelle kønnene imellem: Knap 28 pct. af mændene arbejder sort, mens det kun gælder knap 14 pct. af kvinderne. Med andre ord: Dobbelt så mange mænd som kvinder arbejder sort. Siden 2001 er andelen blandt kvinder dog steget, mens andelen blandt mænd er faldet.

Det er ikke kun jyderne

Der var en gang, hvor der blev arbejdet mere sort i Jylland og på Fyn end på Sjælland. Sådant er det ikke mere, viser de seneste undersøgelser. Forskellene mellem landsdelene er efterhånden stort set jævnet ud, både i forhold til tilbøjeligheden til at arbejde sort og den faktiske deltagelse i sort arbejde.

AF CLAUS LARSEN

Ekstra fokus på sort arbejde i 2004 og 2005

Interviewundersøgelserne i 2004 og 2005 blev gennemført i en periode med ekstra meget fokus på sort arbejde pga. regeringens såkaldte Fairplay-kampagne mod sort arbejde og illegalt arbejde og socialt bedrageri. Kampagnen blev præsenteret en måned før den første af interviewundersøgelserne, men da spørgsmålene drejer sig om sort arbejde, man har udført i løbet af de seneste 12 måneder, har den kun kunnet nå at påvirke en mindre del af den dækkede periode. Den anden af de to interviewundersøgelser blev gennemført, da kampagnen havde været i gang i godt et år.

Kampagnen ser ikke ud til at have påvirket svarvilligheden i de to undersøgelser nævneværdigt. Så det kan ikke afvises, at kampagnen og kontrolaktiviteter i efteråret 2004 og foråret 2005 har fået folk til at arbejde mindre sort – de, som arbejdede sort, gjorde det i færre timer.

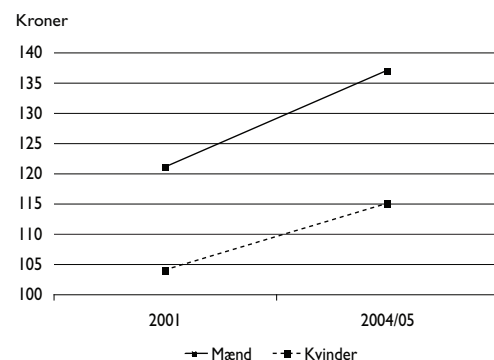
Vores undersøgelser tyder imidlertid også på, at svarvilligheden falder betydeligt umiddelbart efter en meget intensiv kontrolkampagne. Fairplay-kampagnen og mediedækningen af den var mere intens i nogle perioder end andre. Fx var der stor aktivitet i maj 2005, hvor navnlig byggepladser fik kontrolbesøg. Kort tid efter, i begyndelsen af juni, spurgte vi igen tilfældigt udvalgte personer om sort arbejde og fandt et meget lavt niveau. Specielt var det sorte arbejde inden for bygge og anlæg meget lavt – kun omkring en tredjedel af, hvad det i gennemsnit havde ligget på i de nærmest foregående undersøgelser. Svarene fra juni 2005 indgår naturligvis ikke i opgørelsen af det sorte arbejde for 2005. I september, dvs. fire måneder efter den intensive kampagne, undersøgte vi så omfanget af sort arbejde for 2005, og her fandt vi, som det er fremgået, et mere "almindeligt" mønster, men også et omfang som samlet set lå under niveauet året før.

Det sorte løngab er steget – mellem mænd og kvinder

Mænd er bedre til at presse den sorte timeløn op end kvinderne. Fra 2001 til 2004/05 har mænd i gennemsnit øget deres timeløn for sort arbejde med godt 13 pct. fra 121 kroner til 137 kroner, mens kvindernes timeløn for sort arbejde i samme periode kun er steget med 10,5 pct. fra 104 kroner til 115 kroner. Mændene tager sig altså bedre betalt end kvinderne, når de udfører arbejde uden om skattevæsenet, ganske som når skattevæsenet får deres del, og de er også bedre til at få løftet timelønnen.

FIGUR 6

Sorte timelønninger

Noter og kilde: Se tabel 4.

De højere lønstigninger til mænd hænger delvis sammen med, at mændene er overrepræsenterede i de stillinger og brancher, som har haft de største lønstigninger. Det kunne for eksempel være gruppen af faglærte. Som det fremgår af tabel 4, har denne gruppe oplevet lønstigninger over gennemsnittet. Deres sorte timebetaling er steget med 22 pct. fra 116 kroner til 142 kroner. Andre grupper, som har evnet at få mere i den sorte lønningspose, er de 30-39-årige, selvstændige og offentligt ansatte.

Moderate lønstigninger i byggebranchen

Det er nærliggende også at lede efter forklaringen på løngabet mellem mænd og kvinder i den travle byggebranche. Det er et område med stigende efterspørgsel på arbejdskraft, og når det bliver vanskeligt at finde en tømrer til de nye gulvplaner i stuen, skulle man tro, at det ville

presse timelønningerne i vejret – også de sorte timelønninger. Som det fremgår af tabel 4, er de gennemsnitlige sorte timelønninger i bygge- og anlægssektoren imidlertid kun steget med 12 procent fra 117 kroner i 2001 til 131 kroner i 2004/05, og lønningerne inden for bygge og anlæg ligger i dag som i 2001 på gennemsnittet for hele den sorte sektor.

TABEL 4

Sorte timelønninger

	2001	2004/05
	Kroner	
Mand	121	137
Kvinde	104	115
18-29 år	107	114
30-39 år	116	143
40-49 år	130	137
50-59 år	119	131
60-74 år	111	132
Selvstændig/medhjælpende ægtefælle	132	184
Funktionær/tjenestemand	133	131
Faglært	116	142
Ufaglært	100	118
Arbejdsløs	*76	*79
Pensionist	*104	115
Studerende	95	117
Landbrug mv.	95	117
Fremstillingsvirksomhed	*127	*60
Bygge og anlæg	117	131
Handel og reparation	112	*121
Hotel og restauration	86	110
Transport og telekommunikation	*108	*118
Finansiering og forretningsservice	157	125
Offentlige og personlige tjenesteydelser	124	149
Alle	117	130
2004	-	136
2005	-	125
Antal personer	298	299

Noter: Gennemsnitlig sort timeløn blandt 18-74-årige, der har arbejdet sort inden for de seneste 12 måneder. * Færre end 20 respondenter i cellen.

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Faglærte har dog med de nævnte 22 pct. øget deres sorte timeløn noget mere end gennemsnittet og, som tabel 5 viser, som den eneste stillingsgruppe også deres tidsforbrug på sort arbejde.

Når stigningen i den sorte timeløn ikke er mere markant, kan det skyldes, at de gode tider i byggeriet har flyttet sort arbejde til arbejde i den formelle økonomi. Beskæftigelsen i den formelle økonomi har generelt været stigende de senere år, og stigningen har været drevet af brancherne bygge og anlæg, handel, hotel og restauration samt finansiering og forretnings-service (Danmarks Statistik 2006). Bygge og anlæg tegnede sig for den største stigning på 8,5 procent siden 2003 svarende til 12.500 flere beskæftigede. Undersøgelserne her viser til gengæld et fald i det antal timer, der arbejdes sort inden for bygge og anlæg, og i 2005 er sektorens andel af det totale antal sorte arbejdstimer også faldet – fra over halvdelen i 2001 til godt 40 procent.

Den sorte sektor i forhold til BNP

Når Jensen reparerer bulerne i Larsens bil uden regning, så er Jensen selvfølgelig mest interesseret i, hvor meget han får i hånden i kroner og øre. Det vil sige den nominelle værdi, men ud fra et samfundsøkonomisk synspunkt er værdien målt på antal arbejdede timer mindst lige så interessant. Omfanget målt i arbejdstimer blev allerede omtalt i de to første artikler, der beskrev, hvordan ikke blot antallet af kvinder, der arbejder sort, steg fra 2001 til 2005. De kvinder, der arbejder sort, gør det nu også i flere timer. Dette fremgår af tabel 5. Udviklingen for mænd har været den modsatte, og da dobbelt så mange mænd som kvinder arbejder sort, er det samlede resultat et fald.

Hvis man kombinerer oplysninger om, hvor stor en del af befolkningen, der arbejder sort, med hhv. tidsforbruget i den sorte sektor og de opgjorte timelønninger, kan man beregne den sorte sektors omfang i markedspriser og i faktisk betalte sorte priser.

Som tidligere vist, svarer den sorte sektors omfang – opgjort i markedspriser – til 46 mia. kr. i 2005, hvilket er et fald fra 51 mia. kr. i 2001 og 50 mia. kr. i 2004. Dette svarer til et skøn over, hvad de tilsvarende arbejdstimer ville være værd på det almindelige arbejdsmarked. Skønnet bygger på personer i den erhvervsaktive alder (18-66 år). Målt i forhold til BNP svarer udviklingen til et fald fra 3,8 pct. i 2001 til 3,4 pct. i 2004 og 3,0 pct. i 2005.

TABEL 5

Ugentligt tidsforbrug på sort arbejde

	2001	2004/05
	Timer:minutter	
Mand	5:36	3:53
Kvinde	3:24	4:43
18-29 år	6:24	5:33
30-39 år	4:18	2:57
40-49 år	3:12	3:09
50-59 år	6:36	4:03
60-74 år	*6:48	6:34
Selvstændig/medhjælpende ægtefælle	4:12	2:17
Funktionær/tjenestemand	5:30	3:04
Faglært	4:06	4:56
Ufaglært	4:36	2:36
Arbejdsløs	*13:24	*9:00
Pensionist	*7:00	6:23
Studerende	*5:30	4:15
Alle	5:12	4:08
2004	-	4:25
2005	-	3:49
Antal personer	218	277

Noter: Gennemsnitligt ugentligt tidsforbrug på sort arbejde blandt 18-74-årige, der har arbejdet sort inden for de seneste 12 måneder.

* Færre end 20 respondenter i cellen.

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Den faktiske betaling for sort arbejde er dog mindre, fordi sort arbejde selvfølgelig er karakteriseret ved, at køber og sælger så at sige deler sparet skat og moms i porten. Desuden arbejder mange jo sort med noget, de ikke er uddannet til eller ikke arbejder med til daglig, og de kan derfor heller ikke kræve den samme betaling som en fagmand.

Den sorte sektors samlede omfang opgjort som faktisk pris gange mængde (antal timer) og sat i forhold til BNP giver et omfang i 2005 svarende til 1,2 pct. mod 1,8 pct. i 2001. De to procenter dækker over, at 18-74-årige danskere i 2001 arbejdede sort i alt 207 millioner timer til en betaling på i gennemsnit 117 kroner. Ganget sammen giver det sort arbejde for 24 milliarder kroner målt i "sorte" priser. I 2005 var det omkring 153 millioner timer gange 125 kroner eller godt 19 milliarder kroner.

AF CLAUD LARSEN

Rockwool Fondens Forskningsenhed. Nyhedsbrev (ISSN 1396-1217) udgives for at informere offentligheden om resultaterne af den løbende forskning i Enheden, herunder også stof af almindelig nyhedsmæssig værdi. Nyhedsbrevet er ikke oplysningsretligt beskyttet og må frit citeres eller kopieres med fornøden kildeangivelse.

Ansvarshavende redaktører: Forskningschef Torben Tranæs og formidlingschef Bent Jensen.

Forskningsenhedens øvrige medarbejdere: Forskningsassistent Martin Damgaard, forskningsassistent Duy Thanh Huynh, forsker Claus Larsen, forskningsassistent Marie Martinsen, forskningsassistent Jakob Lohilahti Mølgaard, forskningsassistent Mark Gervasini Nielsen, forsker Niels-Kenneth Nielsen, forsker Marie Louise Schultz-Nielsen og sekretær Mai-britt Sejberg.

Evt. praktiske spørgsmål i forbindelse med nyhedsbrevet besvares af Mai-britt Sejberg på tlf. 39 17 38 32. Fax: 39 20 52 19.

Adresse: Sejrøgade 11, 2100 København Ø
E-post: forskningsenheden@rff.dk
Hjemmeside: www.rff.dk

Hvad er sort arbejde?

Rockwool Fondens Forskningsenhed definerer sort arbejde som produktive – og i sig selv lovlige – økonomiske aktiviteter, der burde beskattes, men som ikke bliver det, fordi køber og sælger er enige om ikke at fortælle skattevæsenet om dem.

Vi definerer altså sort arbejde som et specifikt delelement af den samlede skatteunddragelse, hvor begge parter er bevidste om – og har en økonomisk fordel af – at holde skattevæsenet udenfor. De deler så at sige sparet skat og moms i porten. *Almindeligt skattesnyd*, hvor kun den ene part kender til unddragelsen, indgår ikke i definitionen.

Selvom vi bruger ordet *sort arbejde*, så omfatter definitionen både egentligt arbejde, for eksempel når bilmekanikeren ordner Hansens karburator uden regning, og handler, som når landmanden sælger en gris i stalddøren til Hansen uden regning. Det vil sige, at sort arbejde her bruges som synonym for sorte *aktiviteter*. Betalingen kan enten foregå kontant, som i førnævnte eksempler, eller ved en byttehandel, som når blikkenslageren klarer malerens sanitet i det nye badeværelse, mod at maleren giver blikkenslagerens stuer en omgang modehvid. Med andre ord er *vennetjenester* også omfattet af begrebet.

Hvad er sort arbejde ikke?

Almindeligt skattesnyd indgår som nævnt ikke, og det understreges i definitionen, at kun aktiviteter, der i sig selv er lovlige, er omfattet. *Kriminelle aktiviteter*, som for eksempel salg af narkotika, indgår derfor heller ikke i definitionen. Sort arbejde er

dog på samme måde som almindeligt skattesnyd og kriminelle aktiviteter en del af den samlede skyggeøkonomi. *Afgiftssnyd og socialt bedrageri* indgår ikke i definitionen af sort arbejde, da der ikke er tale om indkomst skabt i forbindelse med en produktiv indsats.

Gør det selv-arbejde og husholdningsarbejde er ikke sort arbejde, hvis det er husstanden selv, der udfører det. Det kan dog være det, hvis man får hjælp af familie eller naboer og hjælper dem med noget til gengæld. Der ses bort fra *helt bagatelagtige ydelser* som for eksempel at lufte hunden for en syg nabo.

Hvordan måler vi det umålelige?

For di sort arbejde kun giver mening for de implicerede, hvis det helt eller delvis holdes skjult for myndighederne, kan man ikke opgøre omfanget på baggrund af indberetninger fra de involverede selv. I stedet anvender man forskellige direkte og indirekte metoder til at nå frem til skøn over det sorte arbejde. En af de direkte metoder er interviewundersøgelser. En anden er skattevæsenets kontrolaktioner.

En indirekte metode, som Rockwool Fondens Forskningsenhed tidligere har anvendt, er sammenligning af skatte- og nationalregnskabsstatistik. Nationalregnskabet indeholder tillæg for sort arbejde og almindeligt skattesnyd, og forskelsværdien sammenlignet med skattestatistikken, som kun indeholder det, skattevæsenet har kendskab til, kan give et skøn over omfanget af unddragelsen. Metoden giver resultater, der niveaumæssigt er i god overensstemmelse med interviewundersøgelsernes skøn over omfanget af sort arbejde.

Litteratur

- Danmarks Statistik. Statistikbanken.dk.
Danmarks Statistik. 2006. *Nyt fra Danmarks Statistik* nr. 117. København.
Morgenavisen Jyllands-Posten 23. maj 2005.
Pedersen, Søren med bidrag af Esben Dalgaard. 1997. *Skyggeøkonomien i Vesteuropa. Målinger og resultater for udvalgte lande*. Arbejdsnotat nr. 11 fra Rockwool Fondens Forskningsenhed. I kommission hos Danmarks Statistik, København.
Pedersen, Søren. 1999. "Den sorte sektor i Danmark i 1998" *Nyt fra Rockwool Fondens Forskningsenhed* marts 1999. København.
Pedersen, Søren. 2003. *The Shadow Economy in Germany, Great Britain and Scandinavia. A measurement based on questionnaire surveys*. Study No. 10 fra Rockwool Fondens Forskningsenhed. I kommission hos Danmarks Statistik, København.
Skatteministeriets hjemmeside www.skm.dk.
Told- og Skattestyrelsen. 2005a. *Ligningsvejledningen; Erhvervsdrivende 2005-3*. København.
Told- og Skattestyrelsen. 2005b. *Danskernes skattemoral samt holdning til skattesystemet og skattevæsenet*. København.
Viby Mogensen, Gunnar. 2003. *Danmarks uformelle økonomi*. Rockwool Fondens Forskningsenhed og Spektrum, København.